

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Inscriptiones Creticae, opera et consilio Friderici Halbherr collectae, III Tituli Cretae Orientalis. Curavit Margarita Guarducci. R. Istituto di Archeologia e Storia dell' Arte. La Libreria dello Stato. Roma, 1942.

Ὁ τρίτος τόμος τῶν «*Inscriptiones Creticae*» ἀποτελεῖ λαμπρὰν συνέχειαν τῶν δύο προηγηθέντων αὐτοῦ. Μὲ πλήρη γνῶσιν τοῦ ἐπιγραφικοῦ ὕλικου ὡς καὶ τῶν περὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς γεωγραφίας τῆς νήσου πηγῶν, ἡ Margarita Guarducci ἔδειξε καὶ πάλιν τὰς ἔξαιρέτους αὐτῆς ἱκανότητας διὰ μελέτας ἐπιγραφικὰς. Οὕτω ὄχι μόνον οἱ μελετηταὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς τοπογραφίας τῆς Κρήτης, ἀλλ' οἰοσδήποτε ἐργαζόμενος εἰς τὸ εὐρὸν πεδῖον τῆς ἀρχαίας ἱστορίας θὰ ἀναγνωρίσῃ εὐγνωμόνως τὰς ἐκ τοῦ ἔξαιρέτου αὐτοῦ ἔργου ὠφελείας.

Εἶναι αὐτονόητον ὅτι ἔκδοσις ὡς αἱ «*Inscriptiones Creticae*» θὰ προκαλέσῃ μερικὰς διαφωνίας ἢ τουλάχιστον νέας προτάσεις καὶ εἰκασίας. Ὁ γράφων τὴν παροῦσαν κριτικὴν ἐλπίζει ὅτι ἡ ἐκδότρια τῶν «*Κρητικῶν Ἐπιγραφῶν*» θὰ δεχθῆ τὰς ὀλίγας διατυπωμένας ἐνταῦθα παρατηρήσεις ὡς αὐτὸ τὸ ὁποῖον καὶ πράγματι εἶναι: ὡς μικρὰν συμβολὴν εἰς τὴν πρόοδον μᾶλλον τῆς ἐρεῦνης παρὰ ὡς κριτικὴν χάριν αὐτῆς ταύτης τῆς κριτικῆς.

Ὁ ἐνταῦθα ἐξεταζόμενος τόμος περιέχει τὰς ἐπιγραφὰς τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ταξινομηθῆ τοπογραφικῶς ὡς ἑξῆς: I Ἄμπελος. II Τὸ ἱερόν τοῦ Δικταίου Διός. III Ἱεράπυτνα. IV Ἴτανος. V Ὀλερος. VI Πραισός. VII Σαμώνιον ἱερόν. VIII Σητεία. IX Ἐπιγραφαὶ ἀγνώστου προελεύσεως. Μεταξὺ τῶν ἐνταῦθα ἐπανεκδομένων ἐπιγραφῶν περιλαμβάνονται καὶ ἀρκεταὶ μεγάλης ἱστορικῆς σημασίας. Μολονότι ὅμως ἡ ἀνάγνωσις των ἔχει βελτιωθῆ εἰς πολλὰς περιπτώσεις καὶ τὸ ὑπόμνημα τῆς ἐκδοτρίας εἶναι διεξοδικόν καὶ ἐμπεριστατωμένον εἰς τὰς λεπτομερείας του, ὑπάρχουν ἀκόμη πολλὰ κενὰ διὰ νέαν ἐπεξεργασίαν των εἰς τὸ μέλλον.

Θὰ λάβω ὡς παράδειγμα μικρὸν τμήμα μιᾶς μακρᾶς ἐπιγραφῆς, τῆς εἰς O. Kern, *Inscr. v. Magnesia*, 105, *SGDI*, 5060, *SIG³* 685, τῆς γνωστῆς μεσολαβήσεως τῆς ἐπὶ Μαιάνδρῳ Μαγνησίας μεταξὺ Ἴτανου καὶ Ἱεραπύτνης (112/111 π.Χ.)¹, τώρα εἰς *Inscr. Cret.* III, IV,

¹) Προγενεστέρα χρονολόγησις, τὸ 139 π. Χ., προιαθεῖσα ὑπὸ Hiller v.

(9 σ. 95 κ.έξ.), δηλαδή ἡ ἐπιστολὴ Γορτύνης πρὸς τὸν δῆμον Ἰτάνου 11, 116-121. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη παρουσιάσθη ὑπὸ τῆς Ἰτάνου ὡς ἐπιχείρημα διὰ τὴν νομιμότητα τῶν διεκδικήσεών της ἐπὶ τῆς κατοχῆς τῆς νησίδος Λεύκης, ἀνεγνωρίσθη δ' ὡς τοιαύτη καὶ ὑπὸ τῶν Μαγνησίων δικαστῶν οἱ ὅποιοι τὴν συμπεριέλαβον μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀποδεικτικῶν στοιχείων διὰ τὴν ἀπόφασίν των.

Ἡ Μ. Γ. ἀναγιγνώσκει τὴν ἐπιστολὴν ὡς ἀκολούθως :

- 116 «[Γ]ορτυνίων οἱ κόρμοι καὶ ἅ πόλις Ἰτανίων τοῖς κόρμοις καὶ
[τ]ᾶι πόλ[ι] χαίρεν· πεπεισμένοι ὑπ' ἀνδρός τινος
[ὅς δεδ]ήλωκεν ὅτι οἱ Πραῖσιοι οἰκονομῶνται περὶ τὰς Λεύκας
ὡς [ἐπι]τρατίας γενομ[ένας] κρατῆσαι αὐ-
τᾶς, τάδε] ἐκρίναμεν ὑμῖν ἐπιμελίως ἀποστεῖλαι· ὑμὲν ἂν κα-
λῶς ποιή[σαιτε τ.]ς ἐν τῷ χωρίῳ - -
..]ἐπ[.]σην θέμ(ε)νοι παρορῶντε<ς τε> εἰ χρεῖαν ἔχετε ἐν τῷ
χωρίο[ν] ἐ[πιταδείω]ν· γεγράφαμεν οὖν ὑμῖν, οὐκ ὄν -
120 των τούτων φίλων τῷ τε βασιλεῖ καὶ αὐτοῖς ὑμῖν, [δι]ὰ [πα]
ντὸς ἐ[πιμε]λούμενοι κ[α]ὶ βω[λό]μενοι ἀεὶ - -
]ε[.]αι τῷ τε βασιλεῖ καὶ τοῖς τῷ βασιλέως φίλοις».

Σταματῶ πρῶτον εἰς μίαν τεχνικὴν λεπτομέρειαν: ἡ μεταγραφὴ τοῦ ΘΕΜΕΝΟΙ εἰς στ. 119 ὡς θέμ(ε)νοι, δεικνύει ὅτι ἡ Μ. Γ. δὲν ἀπεδέχθη τὸ «σύστημα Leyden», τὸ ὅποιον ἐσχεδιάσθη ἐν ὄψει ἐνδεχομένης ἐνοποιήσεως τῆς ἐκδοτικῆς τεχνικῆς εἰς τὰ πεδία τῶν παπύρων, τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν φιλολογικῶν κειμένων². Ἡ χρῆσις τοῦ συστήματος αὐτοῦ καὶ δι' ἐκδόσεις ἐπιγραφικὰς ὑπεστηρίχθη προσφάτως εἰς «Am. Journ. Arch.». 54, 1950, 269. Ἡ μὴ χρῆσις τοῦ συστήματος αὐτοῦ ὑπὸ τῆς Μ. Γ. εἶναι παλινδρομήσις ἢ ὁποία θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποφευχθῆ εὐχερῶς. Εἰς τὴν περίπτωσίν μας, θέμ<ε>νοι ἢ καὶ θέμενοι θὰ ἦτο πολὺ σαφέστερον.

Ἐπανέρχομαι εἰς τὴν ἐπιστολὴν τῆς Γορτύνης: Ἡ Μ. Γ. ἄφησε τὴν ἀρχὴν τοῦ στ. 121 ἀτελεῖ, ἀπορρίψασα εἰς τὸ ὑπόμνημά της (σ. 102) τὴν πρότασιν τοῦ Η ο λ λ ε α υ χ³, νὰ ἀναγνωσθῆ [χαρί | ζ]ε[σθ]αι: «quod tamen supplementum litterarum vestigiis accommodatum non est». Τοῦτο ὅμως ἀποτελεῖ μικρὰν παρερμηνείαν τῆς

G a e r t r i n g e n, SIG³ 685, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ πλέον δεκτὴ. Πρβλ. Μ. Γ. ἐνθ' ἀν. σ. 92.

²) Chronique d'Égypte, VII, 1932, σ. 285 κ. ἐξ. Wilcken, Archiv f. Pap. Forsch. X, 1932, 212.

³) Hermes, 39, 1904, 80, (Études d'épigr. et d'histoire grecques, I, 1938, 340.

ὑποθέσεως: δὲν εἶναι τὰ «*vestigia litterarum*» τὰ ὅποια δὲν προσ-
αρμόζονται: προφανῶς ἡ M. G. ἀντιτίθεται εἰς τὴν ἀποκατάστασιν
τοῦ Holleaux ἐπειδὴ τὰ γράμματα ΣΘ δὲν ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ ἐνὸς
γράμματος κενὸν ἔπειτα ἀπὸ τὸ E. Ἐάν ἡ ἐκτίμησίς της εἶναι ὀρθή
καὶ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος κενὸν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ περιλάβῃ περισ-
σότερα τοῦ ἐνὸς γράμματα, θὰ ἐπρότεινα νὰ ἀναγνωσθῆ: *ἐ[πιμε]λού-*
μενοι κ[α/ι] βω[λό]μενοι ἀεὶ ἀ | ρ[έ]σ[σ]αι τῶ βασιλεῖ κλπ. Τὸ ἀπαρέμ-
φατον οὕτω θὰ ἐκάλυπτε τὰ κενὰ εἰς στ. 121 ἐπακριβῶς. Ὁ στ. 120
θὰ εἶχε 76 γράμματα ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ 80 καὶ 76 γράμματα τῶν
στ. 119 καὶ 121 ἀντιστοίχως, κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς M. G.

Ἐπὶ τὴν παροῦσαν μορφήν διατηρήσεώς των οἱ στ. 118 κ.ἔ. ἀπο-
τελοῦν πρόβλημα. Ὁ O. Kern, *Inschr. v. Magnesia*, 1, 91, 105
(σ. 98) εἶχεν ἀναγνώσει: *[.]επ[.]σην θέμενοι παρορών τε εἰ χρείαν*
ἔχετε ἐν τὸ χωρίο[ν.....] ἀπεσταλμ....., ὁ Hiller v. Gaertzing
εἶχεν ἀναγνώσει: *[.]επ[.]σιν θέμενοι παρορών(τές) τε εἰ χρείαν ἔχετε ἐν τὸ*
*χωρίο[ν]*⁴ *ἐ[πιταδείω]ν*. Ἀποδεχόμενοι τὴν ἀνάγνωσιν τῆς M. G.
παρορώντέ<ς τε>, ἡ ὁποία βεβαίως πρέπει νὰ διορθωθῆ εἰς *π/α/*
ρο<ο>ρώντέ<ς τε>, κατὰ τὸν Holleaux, τὸν ὁποῖον ἡ M. G. ἀκο-
λουθεῖ, ὑποχρεούμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ χαρακτὴς ἐσφαλὴ δις εἰς
μίαν λέξιν, πράγμα τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι πολὺ πιθανόν. Ἐπιπλέον ἡ
διατύπωσις εἰς τὸ τέλος τοῦ στ. 118 καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ στ. 119 παρα-
μένει ἀσαφής. Ἐν τούτοις, προτοῦ εἰσελθῶμεν εἰς λεπτομερείας, ἐπι-
θυμῶ νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῆς φράσεως *εἰ χρείαν ἔχετε ἐν*
τὸ χωρίο[ν] ἐ[πιταδείω]ν, εἰς στ. 119. Ἐάν ἀποδεχθῶμεν τὴν ἀνάγνω-
σιν *π/α/ρο<ο>ρώντέ<ς τε>*, ἡ σύστασις ἡ διδομένη οὕτω εἶναι πο-
λὺ προφανὴς καὶ ἀποτελεῖ ὕβριν κατὰ τῆς διανοητικότητος τοῦ δήμου
τῆς Ἰτάνου, γνωρίζοντος ὅσον καὶ οἷοσδήποτε ἄλλος ὅτι προμηθεῖα¹
εἶναι ἀναγκαῖαι διὰ κάθε εἶδος δράσεως στρατιωτικῆς. Ὁ σκοπὸς τῆς
φιλικῆς πρὸς Ἰτανὸν ἐπιγραφῆς τῆς Γορτύνης εὐρίσκεται προφανῶς
εἰς τὴν πρόθεσιν ἐκ μέρους τῆς Γορτύνης νὰ δώσῃ χρησίμους ὁδηγίας
περὶ προετοιμασίας ἐν ὄψει τοῦ στρατηγήματος τῆς Πραισοῦ, τοῦτο δὲ
θὰ ἔπρεπε νὰ διατυπωθῆ λεπτότερον ἀπὸ ὅτι προϋποθέτει ἡ σύστασις
περὶ προμηθειῶν. Διὰ τοῦτο θὰ προετίμων νὰ διατηρήσω τὸ *παρορών-*
τε<ς> καὶ νὰ ἐρμηνεύσω τὴν φράσιν ὡς σημαίνουσαν «*παραβλέπον-*
τες (τὸ γεγονός)», δηλαδὴ «*ἀνεξαρτήτως τοῦ ἂν δὲν ἔχετε προμηθείας*
ἐπὶ τόπου». Τοῦτο θὰ ἐσήμαινεν ὅτι ἡ Γόρτυς εἶχεν ὑποδείξει ἄλλον

⁴) Ἡ παρένθεσις πρὸ τοῦ N ὑποδεικνύει τὸ λάθος εἰς SIG³, ἐνῶ ἡ ἄλλη
ἔπειτα ἀπὸ τὸ W παραλείπεται.

τρόπον, ὁ ὁποῖος προφανῶς προηγεῖτο τοῦ θέματος τῶν προμηθειῶν φαίνεται πολὺ δύσκολον, ἵνα μὴ εἴπω ἀδύνατον, νὰ προσαρμοσθοῦν τὰ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ στ. 119 διατηρηθέντα γράμματα εἰς τὸ σύνολον τῆς φράσεως, καὶ δι' αὐτὸ μετὰ πολλοῦ δισταγμοῦ παρουσιάζω τὴν ἀκόλουθον δυνατότητα: Μὲ τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἐν Ξ ἀνεγνώσθη κακῶς ὡς Σ, τὸ ὁποῖον δὲν ἀποκλείεται, ἡ ἀνάγνωσις [. . .] ἐπ[αύ] <ξ> ἦν εἶναι πολὺ πιθανή. Ἡ λέξις αὕτη, ἔχουσα τὴν ἰδίαν σημασίαν ὡς ἡ ἐπαύξησις, ἀπαντᾷ εἰς Πλάτωνος, Νόμοι 815 E. Ἐάν ἡ πρότασις αὕτη εἶναι ἀποδεκτὴ, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀναγνώσωμεν τὸ χωρίον στ. 118 κ.έξ. ὡς ἑξῆς:

ὕμὲν ἂν καλῶς ποή[σατε τᾶ]ς ἐν τῷ χωρίῳ
[φρουρᾶς εὐθέ-]
[ω:] ἐπ[αύ] <ξ> ἦν θέμενοι, παρορῶντε <ς> εἰ χρεῖαν ἔχετε ἐν τῷ
χωρίο[ν] ἐ[πιταδείω]ν.

Καθ' ὅσον γνωρίζω, ἡ φράσις ἐπαύξην τίθεσθαι δὲν ἀπαντᾷ πουθενά, φαίνεται ὁμῶς πιθανή. Ἀνεξαρτήτως δὲ τοῦ κατὰ πόσον ἡ ὑπόδειξις μου αὕτη δύναται νὰ εὐσταθῇ εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς, τὸ χωρίον ἔχει τώρα νόημα: Τὸ πλεόν ἐνδιαφέρον πράγμα εἶναι νὰ ριφθοῦν ἐνισχύσεις εἰς τὴν νῆσον ἀμέσως, διὰ νὰ προληφθῇ κίνησις ἐκ μέρους τῆς Πραισοῦ. Ἐν συγκρίσει πρὸς αὐτό, τὸ θέμα τῶν προμηθειῶν ἔχει δευτερεύουσαν σημασίαν. Ἡ ἀνάγνωσις παρορῶντε <ς> ἔχει ἐπὶ πλεόν τὸ προτέρημα ὅτι διατηρεῖ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον ἐκ τοῦ ὅτι ἀρχικῶς εὐρίσκετο εἰς τὸν λίθον καὶ ὅτι προσθέτει ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερον. Ἡ μετατροπὴ εἰς παρορῶντε <ς> ἔχει τώρα μειωθῆ εἰς τὴν προσθήκην τοῦ τελικοῦ Σ μόνον.

Ὅπως ἡ ἐπιστολὴ αὕτη τῆς Γορτύνης, μέγα μέρος τῆς Inscr. Cret. III, IV, 9, εἶναι πλήρες ἀπὸ ἄλλα προβλήματα. Λόγω τῆς σημασίας τοῦ κειμένου διὰ τὸ ἑλληνικὸν διεθνὲς δίκαιον καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν, ἃς εὐχρηθῶμεν ὅτι θὰ ἀποτελέσῃ τοῦτο κάποτε θέμα εἰδικῆς ἐργασίας.

Μεγάλῃς σημασίας εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ ἄλλη ἐπιγραφὴ ἐξ Ἰτάνου, Inscr. Cret. III, IV, 10 (σελ. 106 κ.έξ.), στενῶς συνδεομένη πρὸς τὴν ὑπ' ἀριθμὸν 9. Εἰς τὸ κείμενον αὐτό, τὸ ὁποῖον ἐγράφη ἐπίσημα κατὰ τὸ 112 ἢ τὸ 111 π. Χ. εὐρίσκονται τέσσερα διαφορετικὰ ἔγγραφα: α') ἐκθεσις ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἰεραλύτνης ἀναφορᾶς (στ. 1-55)· β') ἀπόφασις τῆς Ρωμαϊκῆς συγκλήτου (στ. 56-74)· γ') προκήρυξις τοῦ L. Calpurnius ἀπευθυνομένη πρὸς Μαγνησίαν τὴν ἐπὶ Μαιάνδρῳ (στ. 75-88) καὶ δ') ἐπιστολὴ τοῦ ἰδίου πρὸς Ἰεράπυτταν, εἰς τὴν ὁποίαν οὗτος ἀναφέρεται εἰς συγκλητικὴν ἀπόφασιν περὶ

τῆς καταστροφῆς οἰκοδομημάτων εἰς τὴν ὑπὸ ἀμφισβήτησιν περιοχὴν (στ. 89-97).

Ἡ Μ. Γ. ὀρθῶς ἐσημείωσεν ὅτι ἄλλα τρία ἔγγραφα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἰδίαν ὑπόθεσιν, ἔπρεπε νὰ εὑρίσκοντο εἰς ἀπωλεσθεῖσαν τῶρα στήλην· ἡ στήλη δ' αὕτη προηγεῖτο τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς.

Ἡ Inscr. Cret. III, IV, 10, δημοσιευθεῖσα τὸ πρῶτον ὑπὸ Ξανθοῦ-δίδου, Ἄρχ. Ἐφ. 1920, σελ. 82 κ. ἔξ., ἀνεδημοσιεύθη εἰς SEG, II, 511, μετὰ συμπληρώσεων ὑπὸ Α. Croenert, πλεῖσται τῶν ὁποίων ὅμως δέον τῶρα νὰ ἐγκαταλειφθῶσιν λόγῳ τῆς ἐκ νέου ἀναγνώσεως τῆς ἐπιγραφῆς ἐπὶ τῆς στήλης ὑπὸ τῆς Μ. Γ. Καὶ ἐδῶ, ὅπως καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις ἠκρωτηριασμένων ἐπιγραφῶν, ἡ ἔλλειψις φωτογραφιῶν καὶ ὁμοιοτύπων εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς Μ. Γ. δημιουργεῖ σημαντικὸν ἐμπόδιον, διότι οὕτω δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὀρισθῇ ἐπακριβῶς ἡ ἔκτασις τῶν κενῶν. Παρὰ ταῦτα ὅμως, ἡ ἀνάγνωσις μερικῶν χωρίων εἰς τὸ διάταγμα τοῦ L. Calpurnius δύναται, νομίζω, νὰ βελτιωθῇ.

Ἡ Μ. Γ. ἀναγινώσκει ὡς ἀκολουθῶς (στ. 75-88):

- 75 τοῦ]το τὸ προᾶγμα δέλτου ὀγδόης κηρώμαι [...] καιδεκάτω
[μετὰ συμ-
βουλίου ἐπέγνων πρὸ ἡμερῶν δέκα ἐπιὰ Καλ. Κοινκτειλίων ἐν
[τῆ βασιλι-
κῆ τῆ Πορκία [..... ἡ]μέρας τυχούσ[ης ἰε]ραῖς κατὰ συν-
[κλήτου
δόγμα ἀπὸ συμβουλίου γνώμης γνώμην
ἀπεφηνάμην ο[ὔτω[ς] καθὼς πρότε-
[ρον
80 σι ἡμέραν ὀρ[ιῶ] πρὸ ἧς ἡμέρας κρίνωσι
ε[.....] καὶ ε[ἴ τι ἐνω]κοδόμηται μετὰ τὸ
τοὺς πρεσβευτὰς [.....] σῶ ἐν αὐτοῖς τὸν δῆ-
μον τὸν ὑμέτερον κατα[.....] φροντίσαι ὅπως ἐκ τοῦ
πολιτεύματος[.....] δικαστὰς καλοὺς κάγαθοὺς τρι-
]άκον-
85 τα ἐν.ι οἶ το[.....] κατὰ τὸ τῆς συνκλήτου δόγμα κρίνωσι Κοιν-
[κτειλί-
ων τῶν ἐ[πὶ Λευκίου Καλο]πορνίου καὶ Μάρκου Λειβίου ὑπάτων
[ἐν ἡμέραις τριακο-
οῖαις ἐξήκοντα, ἐὰν δὲ πρὸ ἐκείνης τῆς ἡμέρας μὴ κρίνωσι τότε ὅπως
ἐν τῇ ἐξηκοστῇ καὶ τριακοστῇ ἡμέρᾳ κρίνωσ[ι]. Vac.

Ὑποθέτοντες ὅτι ὁ στ. 75 περιεῖχεν περίπου τὸν ἴδιον ἀριθμὸν γραμμάτων ὅπως ὁ στ. 76, ὅστις διατηρεῖται πλήρως καὶ ἔχει 55 γράμματα, δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀπολεσθέντων

γραμμαμάτων εἰς τὸ κενὸν ἔπειτα ἀπὸ τὸ κηρώματι εἰς 7 ἢ 8. Ἐφ' ὅσον δὲ τὸ κενὸν αὐτὸ ἔπρεπε νὰ περιέχῃ κάποια ἀριθμητικὴν μονάδα μεταξὺ τοῦ 3 καὶ τοῦ 9, τετάρτω ἢ τέσσαρες φαίνεται νὰ εἶναι αἱ μόναι δυνατότητες αἱ ἀντιστοιχοῦσαι πρὸς τὴν μονάδα αὐτήν. Ὡς πρὸς τὸ [τεσσαρες]καιδεκάτω, εἰς SIG³, 747 (senatus consultum de Amphiarao) στ. 59, ἀναγινώσκωμεν: κηρώματι τεσσαρεςκαιδεκάτω.

Διὰ τὸν στ. 82 terminus post quem παρέχεται ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα: Θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναμένῃ τις κάτι ὡς τὸ μετὰ τὸ | τοὺς πρεσβευτὰς (sc. αὐτῶν) [παραγενέσθαι πρότερον. Τοῦτο θ' ἴσχυε κενὸν τεσσάρων γραμμάτων πρὸ τοῦ ΣΩ, τὸ ὁποῖον ἐγὼ θ' ἴσχυε συμπληροῦν διὰ τοῦ [αἰτή]σω, ἀρχήν, κατὰ τὴν γνώμην μου, νέας παραγράφου. Εἰς τὸν στ. 83 τὸ κενὸν ἔπειτα ἀπὸ τὸ κατά, δύναται νὰ συμπληρωθῇ διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως [τὸ τῆς συνκλήτου δόγμα].

Ἡ φραστικὴ διατύπωσις εἰς στ. 84 ὀδηγεῖ εἰς ἀποκατάστασιν τοῦ τύπου ἐκ τοῦ | πολιτεύματος [ὑμῶν χειροιοῖητε δικα]στὰς καλοὺς καγαθοὺς ἐν ἀναλογία πρὸς τὸ SIG³ 679 (ἐπέμβασις Μυλάσων μεταξὺ Μαγνησίας τῆς ἐπὶ Μαιάνδρω καὶ Πριήνης, 143 π. Χ.) 1, 9, ἐχειροτόνησαν δικαστὰς καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς. Εἰς στ. 85 θὰ ἠδύνατο νὰ συμπληρωθῇ οἱ τὸ [ἀμφισβήτημα], τὸ ὁποῖον θὰ ἔκαμνε τὸν στίχον νὰ περιέχῃ ἑξήντα γράμματα.

Τὰ γράμματα ΣΙ πρὸ τῆς λέξεως ἡμέραν εἰς στ. 80 εἶναι προφανῶς κατάληξις μετοχῆς εἰς δοτικὴν πληθυντικοῦ. Τὸ [δικάσαι] εἶναι πολὺ πιθανόν. Ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα ἐνδεχομένη ἀποκατάστασις εἶναι ἡ ἀκόλουθος: [ο]ὔτω[ς] καθὼς πρότερον | [τοῖς περὶ δὲ τῶν ὄρων αὐτῶν δικάσαι], διὰ δὲ τὸν στ. 81 προτείνω τὴν ἀκόλουθον ἀνάγνωσιν: ε[ὑσεβῶς καὶ δικαίως τὴν διαφορὰν] καὶ ε[ἴτι ἐνω]κοδόμηται. Διὰ τὸ κρίνειν εὑσεβῶς καὶ δικαίως πρβλ. π. χ. SIG³, 772 (Δελφοὶ περὶ Θρασυκλέους τοῦ Ἀθηναίου 26/25 π. Χ.) 1, 3, τοῦ τε ἀγῶ[ρο] τῶν Πυθίων συντελειμένου ἔκρινε εὑσεβῶς καὶ δικαίως.

Ὁ χῶρος ἔπειτα ἀπὸ τὸ Πορκία εἰς στ. 77 ἔχει ἀφεθῆ κενὸς εἰς τὴν ἔκδοσιν. Εἰς τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα ὅμως ἡ ἐκδότρια γράφει⁵⁾: «Post Πορκία litterae ΤΑΙΣΙ . . ΡΑΙΣ in ectypro agnoscere posse videntur. an: ταῖς ἰ[λα]ραῖς [ῶραις ἡ]μέρας κτέ. Et quidem bene convenit de faustis horis sermonem fieri, cum diei XVII a kal. Quintiles altera modo pars negotiis agendis dari poterat». Κατωτέρω εἰς τὸ ὑπόμνημα ἡ Μ. Γ. ἐπεξεργάζεται τὰ κατὰ τὴν χρονολογίαν αὐτήν. Νομίζω ὅτι τὰ γράμματα, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν Μ. Γ. εἶναι

⁵⁾ Ἐδῶ ὑπάρχει ἐν τυπογραφικὸν λάθος: πρόκειται περὶ τοῦ στ. 77 ὄχι τοῦ 70.

δυνατὸν νὰ ἀναγνωσθοῦν εἰς τὸ ἔκτυπον, ἔπρεπε νὰ ὑπάρχουν εἰς τὸ κείμενον, ἰδιαιτέρως σημειούμενα ὡς μὴ βέβαια, διότι ἄλλως ὁ ἀνύποπτος ἀναγνώστης εἶναι δυνατόν, χωρὶς νὰ συμβουλευθῆ τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα, νὰ παρασυρθῆ εἰς τὸ νὰ πιστεύσῃ ὅτι τίποτε δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναγνωσθῆ εἰς τὸ ὑπάρχον κενόν. Σχετικῶς δὲ πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς M. G. ἐπιχειρουμένην ἀποκατάστασιν, ἂν καὶ τὸ ἐπίθετον ἰλαρὸς εἶναι καθ' αὐτὸ δυνατόν ἐπὶ τῆ βάσει τοῦ χωρίου εἰς Π λ ο υ τ ἄ ρ χ ο υ, Σύλλας 34, 3 τὸ γὰρ εὐτυχὲς καὶ ἰλαρὸν Ρωμαῖοι Φαῦστον καλοῦσιν, ἢ ἔλλειψις ἄρθρου εἰς τὸ [ῆ]μέρας κάμνει τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῆς ἀμφίβολον, ἐφ' ὅσον χρειάζεται ἀπαραιτήτως ἐδῶ λόγῳ τῆς διατυπώσεως: [ῆ]μέρας τυχούσ[ης ἰε]ρᾱς κατὰ συνκλήτου | [δόγμα]. Ἐν τούτοις δὲν φέρεται ὅτι ὑπάρχει ἀρκετὸς χῶρος ἐδῶ ὥστε νὰ εἰσαχθῆ τὸ ἄρθρον τῆς εἰς τὸ κενόν ἔπειτα ἀπὸ τὸ [ῶραις]. Καθ' ὅσον δύναμαι νὰ κρίνω, ὑπάρχουν δύο δυνατότητες λύσεως τῆς δυσκολίας αὐτῆς. Ἡ νὰ ἀναγνωσθῆ (στ. 76 κ. ἐξ.): ἐν τῆ βασιλι | κῆ τῆ Πορκία τ α ῖ ς ἰ[λ α] ρ α ῖ ς [δὲ τῆς ῆ]μέρας τυχούσ[ης ἰε]ρᾱς κατὰ συνκλήτου | [δόγμα ῶραις-]. Ἡ ἀποκατάστασις αὕτη συμφωνεῖ ὄχι μόνον πρὸς τὸν ὑπὸ τῆς ἐκδοτρίας διαπιστούμενον ἀριθμὸν ἀπολεσθέντων γραμμάτων, ἀλλ' ἐπίσης καὶ πρὸς τὴν ἀνάλογον θέσιν τῶν διασωθέντων γραμμάτων κατὰ τὰ ὑπὸ τῆς M. G. παρεχόμενα στοιχεῖα. Ἡ νὶ ὑποστηρικθῆ ὅτι ἡ κακὴ κατάστασις διατηρήσεως καθιστᾷ ἀδύνατον τὸν ἀκριβῆ προσδιορισμὸν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπολεσθέντων γραμμάτων εἰς τὰ δύο κενὰ, ἐπιπλέον δὲ νὰ θεωρηθῆ ἢ κάθετος εὐθειᾶ ἔπειτα ἀπὸ τὸ T A I Σ ὡς ὑπόλοιπον ἑνὸς K. Κατόπιν τούτου ἡ ἀκόλουθος ἀποκατάστασις εἶναι ἐπίσης πιθανή: τ α ῖ ς <κ> [αθα] ρ α ῖ ς [δὲ τῆς ἡμέρας κλπ. μετὰ τοῦ [ῶραις] πάλιν συμπληρουμένου εἰς στ. 78. Ὁ ὅρος καθαραὶ ἡμέραι ὑπάρχει εἰς Πλάτωνος, Νόμοι 800 Δ: ὁπόταν ἡμέραι μὴ καθαραὶ τινες ἀλλὰ ἀποφράδες ᾧσι. Τὰ ἐπίθετα ἱερὸς καὶ καθαρὸς δὲν συγκρούονται καθόλου· εἰς τὴν ἐνότητα αὐτὴν ἐδῶ σημαίνουν «καθαρὸς ἀτὸ» καὶ συννεπῶς «ἐλεύθερος ἀπὸ περιορισμούς».

Οἱ στ. 75-85 τῶν Inscr. Cret. III, IV, 10, κατόπιν τῶν ὡς ἄνω δύνανται δοκιμαστικῶς νὰ ἀναγνωσθοῦν ὡς ἀκολούθως:

75 [τοῦ]το τὸ προᾶγμα δέλιτυ ὀγδόης κηρώματι [τέσσαρες] καιδεκάτω
[μετὰ συμβουλίου ἐπέγγων πρὸ ἡμερῶν δέκα ἐπτὰ Καλ. Κοινκτειλίων ἐν τῆ
[βασιλι-
κῆ] τῆ Πορκία τ α ῖ ς <κ> [αθα] ρ α ῖ ς [δὲ τῆς ῆ]μέρας τυ-
[χούσ]ης ἰε]ρᾱς κατὰ συνκλήτου
[δόγμα ῶραις - - - - ἀπὸ συμβουλίου] γνώμης γνώμην

γραφῆ, ὑπ' ἀριθ. 7, δημοσιευθεῖσα τὸ πρῶτον ὑπὸ τῆς M. G. ἐν Riv. Ist. Arch. VIII, 1940, σ. 7 κ. ἔξ. προφανῶς συνδέεται στενῶς πρὸς τὴν ὑπ' ἀριθ. 8, περιέχει δὲ ἀπόφασιν τῆς βουλῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας σχετικὴν πρὸς τὸν ὄρκον νομιμοφροσύνης. Οἱ ὄροι τῆς ρίπτουν ἐνδιαφέρον φῶς ἐπὶ τοῦ ὄρκου εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 8 ἐπιγραφὴν, διότι μεταξὺ ἄλλων πραγμάτων διατάσσεται εἰς στ. 8 κ. ἔξ. ὅτι αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἀπουσιάζουν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ὀρκωμοσίας θὰ ὀρκισθοῦν ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἐπιστροφῆς των εἰς Ἴτανον, διαδικασία ἣ ὁποία δεικνύει ὅτι ὁ ὄρκος νομιμοφροσύνης ἦτο μέτρον ἐπειγούσης ἀνάγκης. Περαιτέρω λαμβάνεται μέριμνα (στ. 13 κ. ἔξ.) ὅπως τὰ ὀνόματα τῶν ὀρκισθέντων καταγραφῶσι μὲ τὰ πατρωνυμικά των εἰς λεύκωμα κατατεθησόμενον εἰς τὸ Πύθιον.

Οἱ ἔξ πρῶτοι στίχοι τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς (Inscr. Cret. III, IV, 7) ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τῆς M. G. ὡς ἀκολούθως:

- - - - - τᾷ βουλᾷ]

καὶ τᾷ ἐκκλησίᾳ ε[- - - - - ὄρ -
 κον τελ]ιόντω τοῖ ἀ[ρχοντ]ες σὺν τοῖ[ς] ἱε
 ρεῦσ]ι, ἐπαράσθων δὲ καὶ τοῖ ἱερεῖς ὄσ[τι-
 ς πα]ραβαίνοι τὸν ὄρκον τόνδε κλπ.

Εἰς τὸ ὑπόμνημά της (σ. 88) ἡ M. G. προτείνει τὴν ἀκόλουθον δοκιμαστικὴν ἀποκατάστασιν τῶν δύο πρώτων γραμμῶν, ἣ ὁποία, σημειωτέον, εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς ὑπερσυντηρητικῆς μεθόδου τῆς ἐκδοτρίας ἐν τῇ ἀποκαταστάσει τοῦ κειμένου:

[θεὸς ἀγαθὸς· ἔδοξεν Ἴτανίων τᾷ βουλᾷ]
 [καὶ τᾷ ἐ]κκλησίᾳ ἐ[πὶ τῶν σὺν ὄρ-
 [κον] κλπ.

Ἡ ἀποκατάστασις ὅμως αὕτη εἰς τὸ πρὸς τὴν δεξιὰν πλευρὰν κενόν, εἰς στ. 2, δὲν φαίνεται πιθανὴ διὰ δύο λόγους, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς δύο ἐκ τῶν τριῶν ψηφισμάτων τῆς Ἰτάνου, τῶν ὁποίων οἱ εἰσαγωγικοὶ στίχοι ἐσώθησαν πλήρως, οὐδεμία χρονολόγησις, οἷα ἡ ὑποδεικνυομένη εἰς τὴν ὑπὸ τῆς M. G. ἀποκατάστασιν, ἀκολουθεῖ τὰς λέξεις τᾷ βουλᾷ καὶ τᾷ ἐκκλησίᾳ¹⁰, ἐνῶ εἰς τὴν τρίτην, Inscr. Cret. III,

αἱ χρεῶν ἀποκοπαὶ καὶ γῆς ἀναδασμὸς καταγράφονται ὡς ἀνήκεστα κακά, καὶ τὸν Δ η μ ο σ θ ἔ ν η, Τιμοκρ. 149 (σ. 246), ὅπου ἀνάλογος φράσις ὑπάρχει εἰς τὸν ὄρκον τῶν Ἡλιαστῶν. Πρβλ. ἐπίσης τὰς παραπομπὰς του εἰς νεωτέρας μελέτας ἐπὶ τοῦ θέματος.

¹⁰) Inscr. Cret. III IV, 2 (σ. 81), στ. 1 κ. ἐ.: θεὸ[ς] | κόσμου γνώμα· ἔδοξε [Ἴτα] | νίων τᾷ βουλᾷ καὶ τᾷ ἐκκλησίᾳ· ἐπειδὴ κλπ. Inscr. Cret. III, IV, 3 (σ. 82) στ. 1 κ. ἐ.: θεός· | κόσμου γνώμα· ἔδοξε Ἴτανίων τᾷ βουλᾷ καὶ τᾷ ἐκκλησίᾳ· ἐπειδὴ κλπ.

IV, 4 (σ. 83) ἡ ἐπειδὴ - παράγραφος ἀκολουθεῖ ἀμέσως τὰς λέξεις ἀγαθᾶ τύχα εἰς στ. 1, ἡ δὲ ἀναφέρουσα τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς παράγραφος ἐμφανίζεται εἰς στ. 7: ἔδοξε τᾷ βουλᾷ καὶ τᾷ ἐκκλησίᾳ, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς M. G. ἡ ἀρχὴ τοῦ ψηφίσματος [ὄρ]κον τελ]ιόντω τοὶ ἄ[ρχοντ]ες θὰ ἐφαίνετο μᾶλλον ἀόριστος καὶ ἀνεπαρκὴς καθ' ὅσον ἡ λέξις ὄρκον θὰ ἐνεφανίζετο καθ' ἑαυτὴν καὶ δὲν θὰ συνωδεύετο ὑπὸ ἄλλης εἰδικώτερον προσδιοριζούσης ἐννοίας. Δι' ὃ καὶ θὰ ἐπρότεινα ἔπειτα ἀπὸ τὸ [ἐ]κκλησία: ἐ[πιδάμων πολιτῶν ὄρ | κον κλπ.], περὶ οὗ ἴδε στ. 11 κ. ἐξ. το | ἰς αὐτοῖς ὄρκίοις οἷσπερ ὤμνον τοὶ ἐπί | δαμοὶ καὶ στ. 25 κ. ἐξ. ὅς δὲ κα ἐπίδαμος ἐὼν τῶν πολ | ιτῶν. Οὕτω ἡ στ. 2 κ. ἐξ. λέξις ὄρκον, ἡ ἐξαιρωμένη διὰ τῆς θέσεως εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκειται ὡς καὶ διὰ τῆς σημασίας τὴν ὁποίαν ἔχει εἰς τὸ σύνολον τοῦ κειμένου, θὰ προσεδιωρίζετο εἰδικώτερον κατὰ τὸν πρέποντα τρόπον.

Αἱ παρατηρήσεις αὗται οὐδόλως μειώνουν βεβαίως τὴν ἀξίαν τῆς ἐργασίας τῆς M. Guarducci. Δι' αὐτὸ καὶ πρέπει νὰ λεχθῆ σαφῶς ὅτι διὰ τῆς ἐκδόσεως καὶ τοῦ τρίτου τόμου τῶν Κρητικῶν Ἐπιγραφῶν, ἡ ἐκλεκτὴ Ἰταλὶς ἀρχαιολόγος προσέφερεν ἀνεκτίμητον ὑπηρεσίαν τόσον εἰς τὴν ἐπιγραφικὴν ἐπιστήμην, ὅσον καὶ εἰς τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας τῆς Κρήτης. Αἱ ἐλλείψεις οὐδόλως μειώνουν τὰ μεγάλα προτερήματα τῆς ἐκδόσεώς της, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι ἡ συγκέντρωσις ὅλων τῶν ἐξ ἄλλων πηγῶν πληροφοριῶν, ἡ προσπάθεια συστηματικῆς ἐπεξεργασίας τῶν ἐπιγραφικῶν κειμένων—πλεῖστα τῶν ὁποίων ἀνέγνωσεν ἐπὶ τόπου καὶ ἡ ἰδία—, ἡ καλὴ βιβλιογραφία κλπ., προτερήματα ἤδη γνωστὰ ἀπὸ ὅλας τὰς δημοσιεύσεις της περὶ Κρήτης ἢ ἄλλων θεμάτων. Καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι ὁμιλῶ ἐκ μέρους τῆς πλειοψηφίας ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν μελέτην τῶν ἐπιγραφῶν ἐκφράζων τὴν εὐχὴν ἵνα ὁ προσεχὴς τόμος τῶν Κρητικῶν Ἐπιγραφῶν περιέχῃ γενικὸν κατάλογον λέξεων· οὕτω ἡ ἀξία του θὰ εἶναι ἔτι μεγαλυτέρα. Νομίζω μάλιστα ὅτι παρόμοιος πίναξ δέον νὰ δημοσιευθῆ δι' ὅλους τοὺς τόμους μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ὅλης ἐργασίας.

Μερικαὶ ἀπὸ τὰς ἐπιγραφὰς τὰς δημοσιευομένας εἰς τὸν τόμον αὐτὸν προεκάλεσαν ἰδιαιτέρας μελέτας, ὑπομνήματα καὶ ἀποκαταστάσεις. Μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ παράθεσις των ἐδῶ δὲν θὰ θεωρηθῆ περιττή, καταγράφω τὰς ἀκολουθούσους, στηριζόμενος εἰς τὰς περὶ ἐπιγραφικῶν ἐργασιῶν βιβλιογραφίας τοῦ J. καὶ d. Robert εἰς REG καὶ M. N. Tod εἰς JHS:

Inscr. Cret. III, III, 50 (σ. 71): A. Wilhelm, SB Ak.
Wien, Ph. H. Kl., 224/I, 1946, 43 κ. ἐξ.

- ΙΙΙ, 51 (σ. 71): L. Robert, *Hellenica*, III, 1946, σ. 116 ἀριθμ. 306.
- ΙV 2 καὶ 3 (σ. 81 κ. ἐξ.): M. Launey, *REA*, 47, 1945, 33 κ. ἐξ.
- ΙV, 9 (σ. 95 κ. ἐξ.): R. C. Bosanquet, *BSA*, 40, 1939/1940 (δημοσιευθὲν τὸ ἔτ. 1943), σ. 69, 73 κ. ἐξ., μετὰ ἀγγλικῆς μεταφράσεως. Ὡς κείμενον ἐχρησίμευσεν τὸ εἰς SGDI 5060, IGR I 1021, SIG^s 685.
- ΙV, 36 (σ. 119): A. Wilhelm, *SB Ak.*, Wien, Ph. H. Kl. 224/1, 1946, 43 κ. ἐξ.
- ΙV, 39AB (σ. 125): G. Bjoerk, *Eranos*, 46, 1948, σ. 74.

Τὸ ἴδιον ἴσως δὲ καὶ μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον θὰ προκαλέσῃ ἀναμφισβητήτως καὶ ἡ ἔκδοσις τοῦ τετάρτου τόμου τῶν Κρητικῶν Ἐπιγραφῶν, τοῦ περιέχοντος τὰς ἐπιγραφὰς τῆς Γορτύνης.

Washington, D. C.

FRANCIS W. SCHEHL

Σημ. Συντάξ. Ἡ βιβλιοκρισία αὕτη, γραφείσα εἰδικῶς διὰ τὰ «Κρ. Χρονικά» ὑπὸ τοῦ ἐκλεκτοῦ μελετητοῦ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Μαγνησίας, δημοσιεύεται ἐνταῦθα ἐν καθυστεοῇσει, κατὰ μετάφρασιν ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ χειρογράφου ὑπὸ τοῦ κ. Β. Λαούρδα (Dumbarton Oaks, Washington D. C.).